

na lastnost v pesku se izgubljajoče epigonske literature.« Vendar Engels poudarja: »Zdi pa se mi, da osebe ni mogoče označiti samo s tem, kaj, ampak tudi kako dela, zaradi tega mislim, da bi ne bilo idejni vsebini drame prav nič škodovalo, če bi bili posamezni značaji prikazani bolj drug od drugega ločeni in bolj drug drugemu nasprotni.« Marx in Engels sta bila proti tistemu lažnemu realizmu, ki označuje osebe tako, da se drži izjav junakov o samih sebi, ne pa njihovega dejanja in nehanja in ki opazuje v prvi vrsti človekove nazore ne pa njegova dela.

V neločljivi zvezi z realizmom postavlja Engels vprašanje tendence v literaturi. Ob različnih primerih iz literature (Aeschylos, Aristophanes, Dante, Cervantes, ruski in norveški pisatelji) je Engels povedal izredno važne misli: »... tendenca mora izvirati iz same situacije in dogajanja, ne da bi bilo treba pri tem nanjo posebej opozarjati in pesniku ni treba, da prinaša bralcu bodočo zgodovinsko rešitev konfliktov, ki jih prikazuje. Socialistični tendenčni roman, piše Engels, izpolni svojo nalogo, če umetnik »z zvestim prikazovanjem resničnih odnosov ruši o teh odnosih vladajoče iluzije in če razbija optimizem meščanskega sveta.«

Engels govori tudi o realizmu, ki se pojavlja celo neglede na pisateljevo prepričanje.

Eden največjih realističnih umetnikov, Balzac, je bil po svojem političnem prepričanju legitimist, vse njegove simpatije so veljale razredu, ki je bil obsojen na propad. Toda kljub temu ni bila njegova satira nikdar ostrejša kakor takrat, ko je govoril o tem razredu. Republikanski junaki, o katerih govori s tako neprikrito simpatijo, so bili njegovi politični nasprotniki. Balzac »je bil prisiljen pisati proti svojim razrednim simpatijam in političnim predsodkom, videl je neizbežnost propada njemu ljubih plemičev in jih je prikazoval kot ljudi, ki ne zaslužijo boljše usode; videl je ljudi bodočnosti tam, kjer jih je bilo v tistem času moči videti.« In to je imel Engels za »največji triumf realizma.«

Marx in Engels sta poudarila veliko pomembnost umetnosti v zvezi s spoznavanjem. Tako je pisal Engels, da se je v Balzacovih delih »celo o gospodarskih podrobnostih (n. pr. o novi, porevolucijski razdelitvi realne in osebne lastnine) več naučil, kakor pa od vseh poklicnih zgodovinarjev, gospodarstvenikov in statistikov tistega časa.« Tudi Marx je govoril o angleških realisti 19. stoletja, ki so odkrili svetu več politične in socialne stvarnosti kakor pa vsi politiki, publicisti in moralisti.

PETER ILJIČ ČAJKOVSKI

(Ob stoletnici rojstva.)

ERNST HELD — D. JAVER

Bolj kakor kdaj zvene v teh tednih v Sovjetski deželi kompozicije Čajkovskega. Sovjetskim ljudem so njegove skladbe zaradi neizumetničenega preprostega muzikalnega jezika blizu. Toda to še ne bi zadostovalo, da bi jih tako vzljubile delovne množice. V muziki Čajkovskega sta utelešeni človekova veličina in notranje bogastvo. Iz nje govori vera v ljudi, ljubezen do življenja, vera v bodočnost. Ta muzika spomni človeka na njegova najboljša čustva. Njen veliki etos in njen humanizem jo približujeta človeku socialistične dobe.

Prej so mnogo govorili o »elegičnem« in o pesimističnem Čajkovskem. S tem so ga pristransko in napačno presojali. Delo Čajkovskega ni brez protislovij; ta pa niso zasidrana samo v osebnosti Čajkovskega, temveč so bila značilna za psihologijo nekaterih slojev predrevolucijske ruske inteligence. Poleg tragike in pesimizma je za mnoga dela Čajkovskega značilen tudi zdrav optimizem in upanje na lepši jutrišni dan.

Čajkovski je komponiral svoja dela v skoraj popolni samoti. Osamljenost Čajkovskega so često razlagali kot njegov strah pred ljudmi. Toda njegova osamljenost je bila osamljenost širokega kroga tedanje meščanske in malomeščanske inteligence, ki se v Rusiji zadnje polovice preteklega stoletja ni mogla srečno počutiti. Čajkovski ni mogel prenašati zlaganosti meščanske družbe. Sam si ni bil vedno svest vzrokov svoje samote: »Če sem s tujci sam, ne morem biti nikdar takšen, kakršen sem, ker je moja narava neuravnovešena in izredno neenotna. Kakor hitro nisem samo sam, temveč med tujimi in novimi ljudmi, tedaj nastopam — zame skoraj neopazno — v vlogi ljubeznivega, nežnega in skromnega človeka, ki je, kakor se zdi, izredno vesel nad novim znanstvom in ki nagonsko stremi k temu, da bi na vsak način očaral. Večinoma to tudi uspe, ampak samo z največjim trudom, ki je zvezan z gnusom nad lastno neodkritosrčnostjo. Hotel bi reči: Naj vas vrag odnese, pa govorim ljubeznivosti. Često me tako zanese, da se v vlogo vživim in da sam težko razločim, kdaj govori resnični in kdaj zlagani jaz.«

Čajkovski je ljubil življenje, videl pa je popolnoma natanko njegove senčne strani. Sivi ruski stvarnosti caristične dobe je hotel ubežati s svojimi številnimi potovanji v inozemstvo. A vendar je strastno ljubil rusko naravo in ruskega človeka. Samo neizrečeno je trpel nad praznoto in votlostjo življenja, v kakršnem je živela takrat družba v ruskih glavnih mestih. »Kakšna sreča, biti umetnik. V mračni dobi, ki jo preživljamo, more edino umetnost odvrniti pozornost od težke resničnosti. Glazba me zavaruje pred vsemi mučnimi vprašanji, ki nas teže. To je morebiti egoistično, toda vsak služi javnemu blagru na svoj način in umetnost je po mojem mnenju nujna potreba človeštva. Samo v muziki znam služiti bližnjikovemu blagru.«

Tudi njegova številna potovanja v inozemstvo mu niso pomogla razjasniti glavna svetovno nazorska vprašanja. Čajkovski ni verjel v liberalne utvare. Navzgor stremečega delavskega gibanja ni mogel opaziti. Na žgoče vprašanje o smislu življenja je zaman iskal odgovora. Dolgo časa je videl v vsem le nespremenljivo usodo, fatum.

Tema o usodnosti je osnova mnogih del Čajkovskega. Toda tudi takrat, kadar daje Čajkovski izraza svojemu razočaranju nad resničnostjo, stori to kot realist, ki gleda stvarnosti v oči in ki zapisuje svoje vtise iz življenja. V nekem pismu piše o vsebini zadnjega stavka svoje četrte simfonije: »Če v samem sebi ne najdeš nobenega veselja več, tedaj se ozri okoli sebe, pojdi med ljudstvo. Glej, kako zna biti veselo, glej, kako se popolnoma prepusti svojemu veselju. Podoba ljudskega praznika. Komaj si samega sebe pozabil, komaj si imel čas, zagledati se v veselje drugih ljudi, pa ti že neutrudljivi fatum javi svojo bližino. Ostali ljudje pa se malo menijo zate. Sploh te ne pogledajo in sploh ne opazijo, da si osamljen in žalosten. Oh, kako se veselé, kako so srečni! In ti trdiš, da je na svetu vse mračno in žalostno? Vendar je še veselje, preprosto, samorastlo veselje. Veseli se nad veseljem drugih in — mogel boš še živeti.«

Tema o usodnosti pa nikakor ni edina in gospodujoča tema v stvaritvah Čajkovskega. Njegovo stremljenje po veselem in srečnem življenju se vedno znova

jasno odraža v njegovih skladbah. Poleg del, ki so izraz njegovega nezadovoljstva nad življenjem, posveča skladbe tudi ljubezni do življenja, piše optimistično, veselo, jasno, duha in humorja polno muziko.

V vseh delih Čajkovskega živi velika komponistova osebnost. Vsaka nota, ki jo napiše, je občutena in doživeta. Njegova muzika vedno izraža velike misli, ki jih izpelje v dovršeni obliki, z virtuoznim obvladanjem tehnike. Nikdar pa ga ni oblast nad obliko zapeljala, da bi uganjal umetnost zaradi umetnosti. Zaničeval je prazno igro z akordi, tempom in modulacijami.

Vse njegovo življenje je bilo umetniško delo. To je »prav za prav edini interes, ki me veže na življenje.« Da bi bil miren in srečen, je moral ustvarjati. Nekaj dni brez dela med dvema delovnjima, že je bil nemiren in nesrečen. Vse, kar ga je motilo pri tem, da bi se popolnoma potopil v svoje delo, ga je kar najbolj razdražilo. V urah, ki so bile posvečene delu, je bil vsak obiskovalec zanj osebni sovražnik, pa čeprav mu je bil sicer najbližji in najbolj simpatičen. Dnevi, ko delo ni napredovalo, so bili zanj izgubljeni dnevi in čas med koncem enega in začetkom drugega dela je skrajšal na minimum.

S svojimi stvaritvami je bil redko zadovoljen. Še kot poznan in mnogo igran skladatelj je pisal v nekem pismu: »Mnogo, mnogo mi je še ostalo, kar moram izvršiti. Brez vse neprave skromnosti Vam pravim, da se mi zdi vse, kar sem napisal, nepopolno in šibko v primeri s tem, kar morem in moram ustvariti. In ustvaril bom.«

Čeprav je bila muzika Čajkovskega polna ljudskega duha, vendar ga od začetka niso razumeli. Celotno ljudje, ki so mu bili blizu, niso njegovega dela doumeli v vsej njegovi vsestranosti. Mnoge danes slavne kompozicije Čajkovskega so za njegovega življenja sprejeli hladno ali deloma celo odločno zavrnil. Popularnost Čajkovskega je v mnogih deželah zrastle samo iz uspeha nekaterih njegovih del. Šele v Sovjetski Zvezi so postale vse njegove stvaritve dostopne ljudem in postale splošna last množic. Od vseh skladateljev preteklosti je Čajkovski v Sovjetski Zvezi najbolj priljubljen. Njegova dela so na repertoarju vsake opere, vsakega orkestra, vsakega zbora in vsakega solista. Igrajo in pojejo ga poklicni in ljudski umetniki. Ob njegovih delih so se šolali najboljši sovjetski komponisti.

Kako razsežno je bilo ustvarjanje Čajkovskega, se bomo zavedli šele, ko bo poleg mnogih poznanih del zazvenela še množica nepoznanih. »Evgenij Onjegin« in »Pikova dama«, »Mazepa« in »Jolanta«, baleta »Hrestač« in »Labodje jezero«, njegove simfonije, njegove pesmi in njegovo komorno glazbo, njegove uverture, suite in njegovo klavirsko glazbo vedno znova igrajo v Sovjetski Zvezi in so med sovjetskim ljudstvom priljubljene.

Smisel življenja Čajkovskega se je izpolnil. Sanje njegovega življenja so postale stvarnost. »Slava! Kakšna protislovna čustva mi zbuja!« je pisal Čajkovski leta 1880. v nekem pismu in nadaljeval: »Na eni strani si jo želim in stremim za njo, na drugi strani pa jo sovražim. Če je ves smisel mojega življenja v mojem ustvarjanju, tedaj si jo moram želeti. Če smatram zmeraj za nujno, da se izpovem v zvokih, tedaj naravno hočem, da me tudi poslušajo. Čim večji in čim častivrednejši bo krog mojih poslušalcev, tem bolje. Iz vsega srca si želim, da bi se moja glazba razzvenela in da bi se povečalo število onih, ki jo ljubijo in ki najdejo v njej tolažbo in oporo. V tem smislu ljubim slavo, da, taka slava je cilj vseh resnih strani moje delavnosti.«

Slava Čajkovskega je v Sovjetski Zvezi živa.